

Elena GRIGORIU¹

***Aparența care spune adevărul
(O analiză a raportului dintre frumos, spirit și adevăr în
gândirea estetică a lui Hegel)***

**The Appearance which Reveals Truth
(An Analysis of the Relationship between Beauty, Spirit,
and Truth in Hegel's Aesthetic Thought)**

Abstract: Starting from Hegel's idea that art is the place where truth takes on a sensible form, this article traces how beauty becomes the appearance through which essence becomes visible. Beauty is understood as an ontological expression of spirit, a space of reconciliation between the universal and the particular, between thought and the sensible. Art is viewed both as a means of knowledge and as an experience of lived truth, a free activity of imagination through which reality is transfigured and reveals its inner meaning. In poetry, this tension between form and content, between the finite and the infinite, finds its most authentic fulfillment. The appearance which tells the truth is, ultimately, the way in which spirit comes to recognize itself through the beauty of the world it creates.

Keywords: Beauty, art, absolute spirit, appearance, truth, ontology, imagination, poetry.

**Frumosul ca sinteză între universalitatea metafizică și
particularul real**

Hegel este primul filosof care ridică aparența din registrul iluziei în acela al adevărului. De la Platon până la Kant aparența a fost în general opusă esenței. La Platon, lumea sensibilă este lumea aparențelor, a umbrelor, a reflexiilor imperfecte ale Ideilor. La

¹ PhD Professor, Elementary School nr. 22, Galați, Romania, e-mail: elena.grigoriu@scoala22galati.ro.

Aristotel aparența capătă un rol cognitiv, dar tot ca nivel secund, cunoașterea adevărată vizează forma, nu aparența sensibilă. În modernitate, Descartes și Leibniz păstrează această ierarhie, aparența este confuzie, claritatea e adevăr. Kant, am putea spune că merge cel mai departe. Aparența fenomenală nu e o iluzie, dar e limitată. Nu avem acces la *lucrul în sine*. Aparența este deci o formă de adevăr, dar doar pentru subiectul cunoscător, nu *în sine*. Hegel rupe acest lanț de opoziții. Pentru el, aparența este *esența care iese la lumină*. Adevărul nu poate exista decât *apărând*. Esența, dacă rămâne în sine, este moartă. Abia în apariție (artă, formă, fenomen) ea devine reală: „adevărul n-ar fi dacă el n-ar părea și apărea, dacă el n-ar fi pentru cineva, pentru sine însuși”². Hegel transformă aparența într-un moment necesar al adevărului. Aparența artistică, în special, devine locul în care adevărul se arată în sensibil fără să se degradeze. Pentru prima dată, sensibilul nu mai este opus adevărului, ci apare ca vehicul al său. Ceea ce pentru Platon era o umbră, la Hegel devine manifestare vie a spiritului. Pentru a nu exista confuzie, Hegel face o distincție clară între apariție (Erscheinung) și aparență (Schein), pentru că nici în limbajul comun acești termeni nu ne apar ca sinonimi. Aparența (Schein), la Hegel e un moment intern al esenței, un mod în care aceasta e reflectată înainte de apariție. Apariția (Erscheinung) este deja o obiectivare, o formă concretă, nivelul fenomenal, ceea ce *apare* în sensul empiric sau artistic. În dialectica logică, mai întâi esența se arată *în sine* (ca Schein), apoi se exteriorizează ca fenomen concret (Erscheinung). În estetică, aceste două niveluri coexistă. Aparența e forma sensibilă idealizată, apariția este opera de artă însăși, ca apariție concretă a spiritului. Aparența ar fi deci condiția posibilității apariției.

La Hegel frumosul și aparența sunt legate organic. Frumosul este un mod privilegiat prin care adevărul devine aparență, iar aparența, este modul sensibil al esenței. Adevărul își are originea în conceptul absolut, Ideea, iar frumosul nu este decât exteriorizarea sa plenară, forma prin care sensul interior devine accesibil conștiinței. Astfel Idealul, Ideea frumosului, este unitatea dintre concept și realitatea conceptului, locul în care gândirea se împlinește ca formă

2 G.W. F. Hegel, *Prelegeri de estetică*, vol. I, trad. D.D. Roșca, Editura Academiei R.S.R., București, 1966, p. 14.

vie. Frumosul nu se adaugă lumii. El se desfășoară din însăși structura realității. La Hegel, adevărul, pentru a fi adevărat în sens deplin, trebuie să existe, iar atunci când această existență este trăită în mod nemijlocit ca unitate între interior și exterior, devine frumoasă: „Ideea trebuie să se realizeze pe sine și în chip exterior și să câștige existență determinată, prezentă ca obiectivitate naturală și spirituală. Adevărul, care e adevăr ca atare, există și el. Întrucât adevărul, în această existență exterioară a lui, există nemijlocit pentru conștiință, iar conceptul rămâne nemijlocit în unitate, în fenomenul lui exterior, ideea nu e numai adevărată, ci este frumoasă”³.

Prima formă în care ideea se întruchipează este natura. De aceea prima apariție a frumosului este frumusețea naturală. Dar aceasta rămâne o reflexie imperfectă, o lumină încă difuză. Numai arta ridică frumosul la potența lui maximă, doar acolo idealul devine conștient de sine, modelat de spirit și eliberat de accidental. În artă, spiritul nu oglindește lumea, ci o recrează în acord cu conceptul său interior, arătând nu doar ceea ce este, ci ceea ce poate și trebuie să fie.

Pentru Hegel, frumosul este o totalitate. Adică, locul unde se realizează unitatea completă a contrariilor: a ideii și a formei sensibile, a universalului și a particularului, a exteriorului și a interiorului, a spiritului și a naturii. De aceea el spune „frumosul este ideea în aparența ei sensibilă”⁴, definind aici totalitatea în care părțile își primesc sensul din întreg. Dincolo de o calitate estetică, frumosul este o sinteză ontologică la Hegel. Tot ceea ce nu poate deveni frumos nu participă la adevăr. Ca formă a adevărului devenit vizibil, frumosul este o totalitate, el conținând în sine momentul ideii (conținutul), momentul formei (manifestarea sensibilă), și momentul unității lor (experiența frumosului însuși).

În artă, lumea devine imaginea completă a spiritului, un mic cosmos în care totul are loc, și totul are sens. Artă purifică fenomenul de contingent și îl supune necesității spiritului. În acest sens, Hegel evocă metafora schilleriană a *împărăției umbrelor*. Locul unde viața reală e depășită pentru a lăsa loc idealului. Poeticul, spune el, este

³ *Ibidem*, p. 178

⁴ *Ibidem*, p. 143.

elementul interior al oricărei arte pentru că numai ceea ce poartă o viață interioară poate deveni frumos cu adevărat. Între aparență și esență nu se produce o ruptură. Aparența devine aici, ca purtătoare a spiritului, un miracol al transparenței, Frumosul astfel înțeles conferă eternitate lucrurilor și le ridică la adevăr. Iar această mișcare, ieșirea din accidental și intrarea în esențial, este comună artei, religiei și filosofiei. Toate trei urmăresc același scop, revelarea spiritului absolut, adică a ceea ce este divin în lume și în om. În fond, frumosul nu este doar un criteriu al gustului, el este un mod al realului de a-și arăta sensul profund, aplecarea lumii spre ceea ce se naște din putința de a fi. În frumos, realitatea se ridică la adevărul ei suprem, și ne invită să trăim dincolo de ceea ce este, ceea ce ne împlinește.

Frumosul, idee filosofică și loc al întâlnirii dintre universal și particular, apare ca mișcare de trecere, devenire. Această linie de mijloc amintește de relația apolinic-dionisiac din gândirea lui Nietzsche unde frumusețea este un câmp de luptă între formă și forță, între măsură și exces. Așa se cântărește și aici în frumos sensibilul care se ridică la spirit și spiritul care se coboară spre sensibil, doar că tensiunea tragică este înlocuită cu reconcilierea, chiar dacă provizorie. Puterea frumosului se explică prin reflexia spiritului asupra lumii. Omul creează pentru că simte nevoia de absolut, pentru că dorește să vadă în exterior ceea ce poartă în sine: „el face din sine însuși, pentru sine, ceea ce este el în general”⁵. A fi *pentru sine* înseamnă a te putea gândi ca parte a realului și a te regăsi în el, înseamnă să treci lumea prin propria conștiință, și să îi conferi prin cultură o altă formă de existență. Această mișcare nu e doar psihologică, ea are un caracter ontologic pentru că transformă modul în care ființa este în lume. Modul nostru de a fi în lume ne poate schimba nivelul de realitate și conștiință referitor la cum înțelegem lumea, cum ne așezăm în ea, cum ne raportăm la acțiune, la sens, la valori.

Dinamicii interior-exterior îi corespunde o altă opoziție fundamentală la Hegel: ceea ce există „în sine și pentru sine” în raport cu lumea dată. Pe plan spiritual, tensiunea se joacă între libertatea spiritului și necesitatea naturii. Viața și conștiința par să se

⁵ *Ibidem*, p. 36.

afle într-un conflict perpetuu, iar Hegel proiectează o rezolvare dialectică. Totuși, paradoxal, dialectica însăși, în mișcarea ei infinit desfășurată, amână sinteza. Contrariile se reconciliază doar pentru a reaprinde tensiunea, într-o spirală fără sfârșit. Dacă lumea lui Kant pare uneori imobilă în arhitectura ei transcendentă, lumea lui Hegel este plină de mișcare și devenire. De aici și dinamica esteticii hegeliene în contrast cu estetica lui Kant. La Kant, frumosul este judecat prin forme *a priori* ale sensibilității și ale facultăților de judecare, la Hegel el trăiește în relația dintre formă și conținut, în drama spiritului care caută să se recunoască în lume. Dacă religia oferă spiritului certitudinea nemijlocită a adevărului, filosofia rămâne domeniul luptei. Ea vede opoziția, o înțelege, și o tematizează. Arta, în schimb, nu caută să rezolve contradicția, ea o pune sub lupă, o dezvăluie. De aceea arta există pentru sine, își este propriul scop, iar frumosul artistic devine oglinda tensiunii dintre infinit și finit fără obligația de a o lichida.

Hegel îl citește pe Kant prin propriul său sistem și îi reproșează că „lucrul în sine” rămâne un „trebuie” inaccesibil asemenea Ideii platoniciene rămase în afara concretului. Pentru Hegel, fenomenul e viață a spiritului, nu aparență. *Fenomenologia Spiritului* descrie un itinerariu real al conștiinței. În acest sens, Hegel este mai realist decât Kant, el vede adevărul nu doar în ceea ce este gândit, ci și în ceea ce se petrece efectiv în devenirea conștiinței.

Un alt reproș pentru Kant este faptul că frumosul exprimă mai degrabă modul subiectiv de a percepe obiectul decât natura obiectului. Sentimentul de frumos, așa cum apare la Kant, este pentru el obscur, nedeterminat, un element secund în accesul la frumos. Dorința, ca relație asimilatoare care caută să absoarbă obiectul, să îl posede, ne închide în noi înșine. Arta în schimb, face obiectul vizibil ca sens, nu ca lucru, ne deschide către altceva. Frumosul artistic nu fletează sensibilitatea, o transfigurează.

Frumosul, la nivel formal, îmbracă mai multe trepte ale diferenței, mai multe niveluri de unitate între universal și particular. Repetiția, forma cea mai simplă, unde frumosul apare prin regularitate, simetria (echilibrul părților), conformitatea cu o regulă (legea internă a proporțiilor, a ritmului) pentru a urca spre armonie (unitatea părților diferite într-un întreg coerent) și, în cele din urmă,

spre îmbinarea neasemănătoarelor (unitatea superioară unde diversitatea e asumată ca parte a totalității). Cu cât diferența este mai mare, și totuși integrată într-o formă unitară, cu atât frumosul devine mai puternic. Fiecare treaptă reprezintă un grad mai înalt al complexității și libertății formei, a frumosului ca manifestare a spiritului.

Opera de artă, are un scop în sine, în funcție de care ea se situează ierarhic. Primul nivel, imitarea naturii, nu poate depăși modelul, fiind încă dependentă de el. De aceea, o asemenea artă nu este superioară naturii. Abia atunci când arta înfățișează ce este în spiritul omenesc – sentiment, intuiție, interioritate – ea începe să își împlinească autonomia estetică: „orice realitate trebuie să străbată mediul intuiției și reprezentării, pătrunzând în suflet și voință numai după ce a străbătut acest mediu”⁶. Lumea trece prin suflet⁷ pentru a putea ajunge la noi ca sens. La acest nivel, arta are un rol cathartic, asemenea ideii aristotelice de purificare a pasiunilor, dar nu este privit ca finalitate, este mai degrabă un nivel intermediar. Totuși, adevărata artă este cea care instruieste, printr-o morală implicită, subtil integrată în formă. Platon vedea și el în artă o misiune formativă, Hegel preia această perspectivă însă adâncește opoziția dintre natură și libertate, sensibilitate și datorie, și lasă artei rolul de a o face vizibilă și suportabilă, nu de a o rezolva dogmatic.

Imaginația artistică nu este reverie subiectivă, ea se hrănește din experiență, observație și memorie. Creativitatea la Hegel este intens spirituală, dar nu ruptă de lume. Este o transfigurare a realului, nu o evadare din el. Arta, fiind investită cu sarcina de a converti spiritualul în sensibil, se supune exigenței unui conținut adecvat formei. De aceea Hegel distinge trei momente istorice ale artei. Arta simbolică, unde ideea depășește forma, care pare forțată, insuficientă (arta egipteană, orientală). Arta clasică unde există un echilibru perfect între formă și idee, atins în Grecia antică, și arta romantică, unde forma nu mai poate cuprinde pe deplin conținutul, devine „insuficientă” în fața infinitului interior, subiectivitatea domină, de aici dematerializarea treptată a artei. Odată cu

⁶ *Ibidem*, p.52.

⁷ Sufletul este la Hegel spiritul încă neluminat complet de conștiință, dar capabil de real și imaginar deopotrivă.

creștinismul, conștiința umană descoperă infinitul viu interior, iar arta, în această nouă lumină, își pierde poziția supremă. Spiritul absolut se exprimă acum mai deplin în religie, în cele din urmă, în filosofie. Pentru Hegel, arta aparține trecutului în măsura în care nu mai poate fi forma centrală de revelare a adevărului. Totuși, a existat un timp, cel al Greciei antice, când arta și religia au coincis, când zeii s-au întrupat în marmură și mit, iar oamenii si-au cunoscut divinitatea prin operele artiștilor. De unde au știut acei artiști cum trăiesc zeii? Hegel răspunde: spiritul absolut s-a impus sub acea formă potrivit aceluia timp. Artistul grec nu a inventat zeii, i-a „văzut”. S-a produs o coincidență între conștiința individuală și spiritul epocii. Arta, religia și filosofia nu sunt fenomene exterioare spiritului, ci forme istorice ale autocunoașterii sale. Iar arta, în toate metamorfozele sale, păstrează ambiția de a exprima esențialul, de a traduce infinitul într-o imagine, și de a deschide, prin sensibil, calea către absolut. Hegel crede că arta nu dispăre dar își pierde, în epoca modernă, funcția supremă de revelare a spiritului.

Natura ontologic dialectică a creației artistice

Putem vorbi la Hegel de o ontologie a sintezelor. Întregul său sistem se întemeiază pe dinamica dialectică dintre om și lume, dintre spirit și realitate, iar estetica sa reflectă acest caracter viu. Ceea ce face ca frumosul hegelian să fie activ nu este doar succesiunea termenilor dialectici (teza, antiteza, sinteza), ci faptul că unilateralitatea trebuie depășită mereu. Negația determină, nu desființează, este moment pozitiv al devenirii. În acest fel sinteza deschide, produce ceea ce Hegel numește „infinitatea în sine”, care în plan ontologic devine viață, iar în plan fenomenologic, viață a spiritului.

Creația artistică apare astfel ca necesitate. Spiritul nu poate rămâne în interiorul său. Ceea ce există în el ca intuiție, sentiment, idee trebuie să ia formă, să se exteriorizeze. Conținutul încă abstract capătă trup prin expresie, realizare și sinteză, astfel încât particularul sensibil devine manifestarea interiorului. Arta este forma prin care abstractul devine concret iar obiectivarea este o mișcare necesară a spiritului. Necesitatea artistică apare la Hegel organică, este creștere.

Raportul subiect-obiect se clarifică aici. Pentru Hegel, eul ca rațiune depășește simpla conștiință. El poate să distingă și totodată să unească. Existența obiectivă și gândirea subiectivă devin două fețe ale aceluiași proces. Subiectul se recunoaște în obiect și obiectul devine expresie a subiectului. Hegel suprimă în acest fel unilateralitatea: gândirea este infinitudine, existența, limitare, iar creația artistică este locul în care cele două se pătrund.

Arta ca exigență spirituală înseamnă realizarea obiectivă a ceea ce se află în interior. Doar în acest mod spiritul își găsește satisfacția deplină. Exterioritatea este prima negație a interiorității închise, momentul în care spiritul se desprinde de sine pentru a se manifesta. Această ieșire este o condiție a recunoașterii. Când spiritul se regăsește în forma exterioară, are loc „negația negației”, revenirea la sine într-o formă mai bogată, conștientă de propria sa prezență în lume. Când rămâne doar pe una dintre laturi - pur subiect sau pur obiect - spiritul cade în contradicție pentru că natura lui este totalitatea. Iar totalul devine prin subiect, nu peste el. Subiectul este adevăr doar în, și prin totalitate. Arta, fiind manifestare a spiritului absolut, exprimă această totalitate. În ea, subiectul se găsește ca întreg.

Procesul dialectic presupune opoziția (momentul diferenței), contradicția (momentul conflictului intern) și depășirea contradicției (momentul sintezei). Conținutul cel mai înalt al spiritului este libertatea (libertatea rațională, nu libertatea arbitrarului). Hegel o spune limpede: omul poate renunța la viață, dar nu la libertate. În stadiul opoziției, obiectivitatea este neliberă, iar libertatea apare fragmentar, ca în sfera spiritului obiectiv, unde individul se afirmă prin instituții, prin etic, prin stat. Acolo, libertatea este încă un amestec de necesitate și condiționare. Abia prin depășirea acestei tensiuni spiritul atinge forma superioară a libertății, aceea a interiorității care se exteriorizează fără a se pierde. Libertatea reordonează viața sub Ideea ei. Ea nu este arbitru, este raționalitate realizată. Nu fac orice, fără un orizont interior al ideii, fac ceea ce corespunde adevărului ființei mele.

Arta se află tocmai în acest punct: ea exprimă libertatea ca transfigurare a realului, nu ca evadare din el. Când spiritul depășește contradicția cu lumea imediată, descoperă o dimensiune mai înaltă a

realului, o realitate în care sensul devine vizibil, o realitate ridicată la lumină prin formă. În acest loc, creația se realizează ca participare ontologică la ceea ce este adevărat, iar opera apare ca act prin care infinitul se dăruiește sensibilului.

Adevărul, privit din perspectiva artei, religiei și filosofiei, este unitatea supremă a spiritului. În artă, adevărul se manifestă în sentiment, ca fericire, în religie, el se înalță ca reprezentare a divinității, iar în filosofie, devine cunoaștere pură. În toate aceste forme, obiectul adevărului este Dumnezeu, iar pragul cel mai înalt al unității se atinge în religie, acolo unde spiritul se reîntoarce deplin în sine.

Arta, așa cum am arătat, aparține spiritului absolut. Diferența dintre artă, religie și filosofie nu constă în conținutul absolutului, ci în forma prin care acesta ajunge la conștiința de sine. Toate cele trei domenii au drept obiect cunoașterea spiritului, însă fiecare o exprimă printr-un mod propriu: arta, prin intuiție și sentiment, religia, prin reprezentare, filosofia, prin gândire liberă.

Arta oferă imaginea sensibilă a absolutului, în ea, ideea se face vizibilă, conceptul se unește cu fenomenul individual. Aici se află chiar esența frumosului. Această unitate se realizează cel mai deplin, spune Hegel, în poezie, acolo unde cuvântul devine instrumentul spiritului însuși. Când arta este desăvârșită și nu împrumută formele altor domenii, ea conține adevărul deplin, fiind, cum notează filosoful „autosatisfacere nemijlocită a spiritului absolut”⁸. Arta oferă spiritului o liniște provizorie, o împăcare: ea reprezintă un prag al cunoașterii, atât istoric, cât și subiectiv. De aceea, Hegel afirmă că există un *înainte* și un *după* artă, ca mișcare a conștiinței, ca schimbare de nivel ontologic. *Înainte*, spiritul se caută prin imagini și simboluri, *după*, el se cunoaște pe sine prin gândire.

În interiorul spiritului absolut, aceeași sinteză se produce în moduri diferite. În religie, ea înseamnă întoarcerea spiritului în sine, prin devotament, dimensiune care lipsește artei. Arta nu pune în contact direct spiritul cu spiritul, ci spiritul cu obiectul său. Religia interiorizează ceea ce arta obiectivează. Filosofia, în schimb, reunește cele două: gândirea liberă se constituie ca forma supremă a sintezei, conținând în sine obiectivitatea artei și subiectivitatea religiei. În ea,

⁸ *Ibidem*, p. 110.

arta este eliberată de sensibil, iar religia de subiectivitate. Astfel, forma cea mai înaltă a obiectivului este gândirea pură.

Urmând mișcarea spiritului care iese din subiect și se exteriorizează, Hegel clasifică artele în două categorii. Artele obiective, arhitectura și sculptura, care eliberează exterioritatea, artele subiective, pictura, muzica și poezia, care exprimă interioritatea eliberată.

Creația artistică are, prin urmare, o natură ontologic-dialectică: ea capătă substanță în însăși mișcarea neconținută a spiritului între interior și exterior. Totuși, în definirea frumosului artistic, Hegel introduce o nuanță față de structura dialectică generală, în care negația suprimă antiteza. În artă, raportul dintre conținut și formă nu urmează rigid această schemă pentru că forma sensibilă nu poate epuiza niciodată întreaga bogăție a spiritului.

Pentru Hegel, intenția actului artistic este realizarea unei relații dialectice între conținut și formă. Conținutul este exteriorizarea ideii, forma, exteriorizarea reprezentării. Mișcarea triadică se desfășoară astfel: Teza - conținutul, fiind nedeterminat, nu se poate exprima adecvat într-o formă, antiteza - apare adecvarea formă-conținut, și sinteza - conținutul devine atât de determinant, încât depășește forma, care nu-l mai poate exprima deplin.

În mod normal, între inadecvare și adecvare se produce o negație care duce la sinteză. În artă însă, spune Hegel, antiteza nu mai constituie sinteza, pentru că spiritul, fiind mereu în devenire istorică, nu se oprește într-un tip fix de frumusețe. El se autodepășește neîncetat. De aceea, creatorul dobândește o libertate absolută, dar și o neputință proporțională: libertatea de a concepe nelimitatul și imposibilitatea de a-l exprima complet.

Această *libertate în necesitate* a artistului hegelian amintește de tragismul creației despre care vorbea Berdiaev, „intenția oricărui act creator este nemăsurat mai amplă decât orice împlinire a sa”⁹, sau de intuiția lui Blaga, pentru care „revelarea depășește întotdeauna lumea dată”¹⁰. În acest sens, arta rămâne spațiul unde spiritul își descoperă infinitul în limitele propriilor sale forme.

9 Nikolai, Berdiaev, *Sensul creației*, Ed. Humanitas, București, 1977, p.211.

10 Lucian, Blaga, „Trilogia valorilor” în *Opere*, Editura Minerva, București, 1987, p. 120.

Centrându-se pe analiza raportului formă-conținut, Hegel plasează arta într-un orizont al obiectivării conștiente, dar nu al împlinirii absolute. Artă este o întrupare a ideii, o realitate care se autoactualizează permanent, o mișcare de devenire fără sfârșit.

Pentru a ilustra modul în care spiritul artistic mediază între interior și exterior, Hegel analizează raportul dintre poezie, pictură și muzică, transformând relația formă-conținut într-una între formă interioară și formă exterioară. Poezia este, în viziunea sa, arta cea mai apropiată de natura umană, deoarece se pliază firesc pe mișcarea gândirii. Ea este singura capabilă să exprime Ideea, pentru că se sprijină pe intuiție și sentiment, nu doar pe reprezentare.

Poezia, aflată în sfera artelor romantice, reunește pictura și muzica, nu ca simplă sinteză, ci ca putere de expresie. Pictura exprimă forma exterioară, muzica forma interioară, iar poezia le unește pe amândouă. În pictură, forma interioară este limitată de conturul exterior, în muzică, forma exterioară lipsește cu desăvârșire. Poezia le depășește pe amândouă, ea poate face vizibil ceea ce este lăuntric, și lăuntric ceea ce este vizibil.

În poezie, spiritul se exprimă pentru sine însuși. Ea cuprinde întreaga gândire, dar și realitatea exterioară, proiectând o formă de existență în care idealul se concretizează. Poezia emană o realitate proprie, pentru că în ea idealul se face real, o realitate care, în termenii lui Hegel, aparține sferei supreme a spiritului. Este realitatea în care gândirea devine vizibilă, și sensibilul, gândire.

În poezie, fiecare particularitate a existenței poate fi cuprinsă și transfigurată în întreg. Ea este forma în care diversitatea lumii se adună. În Antichitate, omul nu se exprima pe sine, era purtătorul unei voci mai mari. Prin el vorbea lumea. Începând însă cu Renașterea, susține Hegel, poezia se exprimă pe ea însăși, iar artistul devine conștient de propria interioritate ca sursă a creației. Retragera din universal în subiectiv este o maturizare a spiritului, nu o pierdere, omul devine transparent pentru divin. Renașterea marchează o trecere istorică a spiritului, o schimbare a centrului de greutate: spiritul nu mai este trăit în afară, ci în sine.

Hegel face diferența între artistul care creează urmând o idee interioară ce exprimă spiritul universal, o necesitate a formei, și cel care creează sub impulsurile întâmplătoare ale imaginației, sau ale

modei, de unde pot ieși lucruri ingenioase sau spectaculoase, dar fără forță spirituală. De aceea, adevărata libertate a artistului nu stă în arbitrar, ci în supunerea față de necesitatea formei, o supunere care este, paradoxal, expresia celei mai înalte libertăți, aceea de a se acorda cu mișcarea spiritului însuși. Artistul autentic este liber tocmai pentru că este fidel ideii care îl depășește. Poezia autentică se naște din contemplare pură, o ridicare deasupra pasiunilor și dorințelor. Gândirea poetică, în sensul hegelian, se orientează către ființa unică, universală, fiind o formă de contemplare a întregului. Poezia realizează o legătură intimă între spirit și lume, devenind o etapă superioară în dezvoltarea artei, trasând o punte către cunoașterea filosofică. Ea poate fi privită ca o trecere între reprezentarea religioasă și gândirea conceptuală, între imaginea sensibilă și proza rațiunii. Hegel nu respinge cu asta subiectivitatea, el respinge subiectivismul.

Caracterul figurativ interior al poeziei se referă la puterea ei de a gândi în imagini, ea aparține sferei intermediare dintre intuiție și gândire, imaginația poetică fiind o activitate de unificare. Esența pe care poetul o dezvăluie nu este o simplă reproducere a aparenței, ea face trecerea de la abstract la concret, de la întâmplător la esențial, poezia are o funcție de transfigurare ontologică, nu descriptivă. În asta constă chiar mișcarea dialectică a spiritului în artă.

Imaginația poetică, spune Hegel, „ne oferă bogăția aparențelor sensibile, topite imediat în interior și cu esența lucrului, în așa fel încât formează un tot original”¹¹. Maniera figurată și concretă de a reprezenta lucrurile se revelează în puterea de a crea o imagine determinată care trezește în cititor, involuntar, prezența lucrului însuși.

Astfel, poezia devine expresia deplină a spiritului care se recunoaște în lume. Ea dezvăluie realitatea, transformând-o în semn al ființei, în aparență purtătoare de sens.

Gândirea, prin natura ei, poate pătrunde în suprasensibil, dar în această mișcare ea separă lumea infinitului de realitatea finită. Spiritul, capabil să cuprindă ambele sfere, rămâne totuși fragmentat, oscilând între ele. Artele frumoase, spune Hegel, sunt mijlocitorii acestei rupturi, ca produse ale spiritului, leagă finitudinea de Ideea

¹¹ Hegel, *Op. cit.*, p. 123.

absolută. Prin ele, drumul de la sensibil la spirit, de la formă la adevăr, devine posibil.

Arta acționează ca o sită a spiritului: ea cerne din lume conținutul valoros, separă esențialul de contingent. De aici provine realitatea ei superioară: „prin urmare, cu totul departe de a fi simple aparențe, trebuie să atribuim fenomenelor artei, o realitate superioară și o existență mai adevărată decât realității obișnuite”¹².

Așezată între sensibil și intelect, arta nu este nici gândire pură, nici materialitate brută. Ea se manifestă ca obiect exterior, dar esența ei nu constă în obiectivitate, ci în adevărul pe care îl face vizibil. În acest sens, arta revelează autenticitatea spiritului în lume. Prin ea, realitatea imediată, instabilă și accidentală, este transfigurată într-o realitate poetică, un plan al ființei unificate, în care spiritul și lumea se întâlnesc.

Pentru că gândirea nu poate cuprinde întreaga sferă a imaginației, arta scapă oricărei legi rigide, ea nu poate deveni o știință. Totuși, Hegel afirmă că studiul artei este legitim doar dacă ea este privită în dimensiunea ei necesară, acolo unde libertatea se unește cu necesitatea.

În sens filosofic, arta și frumosul sunt determinate „în sine și pentru sine”, expresia unității dintre universalul metafizic și particularul real. Numai în acest fel frumosul devine fecund, capabil să reproducă în plan estetic libertatea spiritului.

Bibliografie

Berdiaev, Nikolai, *Sensul creației*, trad. Anca Oroveanu, Editura Humanitas, București, 1992,.

Blaga, Lucian, *Trilogia valorilor în Opere*, Editura Minerva, București, 1987

Hegel, G.W.F, *Filosofia spiritului*, trad. Constantin Floru, Editura Academiei RSR, București, 1966.

Hegel, G.W.F, *Prelegeri de estetică*, vol. I, II, trad. D. D. Roșca, Editura Academiei, București, 1966.

¹² *Ibidem*, p.15.

Hegel, G.W.F, *Despre artă și poezie*, vol. I, II, selecție și note de Ion Ianoși, Editura Minerva, București, 1979.

Hegel, G.W.F, *Fenomenologia spiritului*, trad. Virgil Bogdan, Editura IRI, București, 1995.

Kant, Immanuel, *Critica rațiunii practice*, 1972, traducere Nicolae Bagdasar, Editura Științifică, București.

Kant, Immanuel, *Critica Rațiunii Pure*, 1994, traducere Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc, Editura IRI, București.

Kant, Immanuel, *Critica Facultății de Judecare*, 1981, traducere Vasile Dem. Zamfirescu, Alexandru Surdu, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Kant, Immanuel, *Despre Frumos și Bine*, 1981, selecție, prefață și note Ion Ianoși, Editura Minerva, București.